

BAKÓ ZSUZSANNA

A KULTUSZ HATALMA

A HUNYADI CSALÁD ÁBRÁZOLÁSAI
A MAGYAR NEMZETI GALÉRIA 19. SZÁZADI KÉPEINEK TÜKRÉBEN

A magyar történelem bővelkedik olyan történelmi személyiségekben, akik körül az évszázadok során, még életében, vagy halálát követően jelentős kultusz alakult ki. Közülük Hunyadi Mátyás király nemcsak a legfontosabb, de az egyetlen is, akinek tisztelete a halálát követő évszázadokban folyamatos volt. De különösen erős és szétágazó a 19. században és a XX. század elején. E jelenség egyik oka, hogy a társadalmi rendszerek változása következtében a XVIII. század végére az egyház szerepe jelentősen háttérbe szorult, felbomlott az a vallásos világnézet, amelyben a kultusz kizárólag az egyház keretein belül érvényesülhetett. A vallásos kultuszkép helyére a 19. század folyamán a történelmi kép lép, és megtalálja saját műfaját a történelmi festészetben, de valamilyen formában minden festészeti műfajban. Ez egyben azzal is jár, hogy a kultusz profanizálódik, kilép a hagyományos keretek közül, és a történelmi személyiségek mellett kiterjedhet egy-egy cselekményre és annak helyére is. Megjelenik a képző- és iparművészet

*Kiss Bálint:
Hunyadi János
a Rigó mezei csata után.
1838—41 között.
Vászon, olaj, 127x143 cm,
jelzés nélkül,
MNG inv. nr.: 79.12T.*

minden területén, képek, szobrok érmek, különböző tárgyak jelzik terjedését, de behatol az irodalom, sőt, a zene és a kulturális élet legkülönbözőbb területeire is. Jelentős kultusz alakult ki többek között II. Rákóczi Ferenc személye, és az általa vezetett szabadságharc vagy az 1848-as forradalom és Kossuth Lajos személye körül a fent említett területek mindegyikén. A kultusz legtöbb esetben nem folyamatos, hanem többnyire a személy halálát, illetve az esemény megtörténtét követően erősödik fel, rövidebb, hosszabb időszakokra. Megújulása, feléledése összefügg az adott korszakra jellemző társadalmi, kulturális, politikai törekvésekkel, amelyek táplálják keletkezését és terjedését. Így az esetek többségében a kultusz hatalmi célokat szolgál, és időről-időre bármikor feléleszthető,

Wagner Sándor: Dugovics Titus önfeláldozása, 1859.

Vászon, olaj, 168,5x147 cm, jelezve lent jobbra: „Wagner Sándor München 1859” MNG inv. nr.: 2806

*Székely Bertalan: V. László és Czillei Ulrik 1870.
Vászon, olaj, 122x222 cm, jelzés nélkül. MNG inv. nr.: 2796*

vagy spontán feleledhet egy-egy történeti személy vagy esemény körül. A folyamatban érzelmi motivációk is közrejátszanak, mint a tisztelet vagy egyfajta nosztalgia, egy korszakról, vagy egy eseményről, ugyanakkor kiválthatja egy érzelmi trauma is. Így 1848 széleskörű kultuszának létrejöttében nagy szerepe volt a Habsburgok megtorlásának, de motiválhatja egy dicsőséges esemény, vagy egy győztes csata is, a lelkesedés aktiválása, vagy éppen vigasztalás miatt. Így kel életre újra és újra, többek között az egri vár és az egri nők kultusza. Mindebből következik a kultusz egyik legfontosabb jellemzője: a művészek mindig idealizált képet vetítenek a közönség felé, és az éppen aktualizált mondanivaló kifejezése érdekében a festők — épp úgy mint a költők is — művészi szabadságukkal élvén nem mindig követik a hitelesség szempontjait, bár sok esetben ezt elvárják tőlük, különösen a század vége felé. A kultuszjelenség megújulása különösen élénk a 19. században, jelezve a század historikus jellegét, amelyben a múltra való emlékezés, annak felidézése fontosabb szerepet kap, mint más korokban.

A 19. század Európa szerte a nemzetállamok kialakulásának időszaka, amely hosszú folyamat során mindenütt fontos szerepet kap a nemzeti identitástudat hangsúlyozása. Magyarországon így — éppúgy mint a Közép-Európai térség más államaiban is — a nemzeti nagyság, és a nemzeti függetlenség kérdései központi szerepet kapnak a művészet alakulásában. Ennek egyik látványos és hatásos eszköze a történelmi festészet, amely kifejezetten a múltbeli eseményekkel foglalkozik, de gyakran kapnak történelmi, olykor nemzeti jelleget más műfajok is, így beszélhetünk történeti portréről, történeti tájfestészetéről, vagy történeti zásnerről. A témaválasztás háttérében mindig a korszakra jellemző politikai-történeti események állnak, így minden kép a saját idejére vonatkozó,

a korszakra nézve fontos, aktuális mondanivalót hordoz: „Mindig allegóriák: a jelen szándékai vetítődnek a múltra, s annál hatásosabban, minél hitelesebbnek látszik történelmi jellegük.”¹

E tekintetben két igazán jelentős csoportja van a történelmi ábrázolásoknak, az egyik, az 1850—1870 között keletkezett képek, amelyek háttérében a 1848-as forradalom áll, így a képek szimbolikus tartalma, a sorstragédiák, a nemzethalál gondolata, a hősi önfeláldozás példája minden esetben e közelmúlt eseményire vonatkozik, ébren tartó, emlékező, vagy éppen tanító szándékkal. Tartalmuk, üzenetük a fennálló hatalom — ez

esetben a Habsburgok — ellen irányul egyfajta ellenzéki magatartást tükrözve. Ettől élesen elválasztható az 1867-ben megkötött Kiegyezés után keletkezett művek hangvétele, amelyek eléggé egyértelműen sugalmazzák az erős központi hatalom, az erőskezdő, jóságos király, vagy az állam és egyház erős szövetségére épülő, virágzó ország előnyeit, amelynek állampolgárai biztonságban és jólétben élnek, vagyis a kultusz ez esetben az állami reprezentáció szolgálatába áll. Ez a kétféle értelmezési jelenség a Hunyadi család esetében igen szemléletesen érvényesül. Más időszakban népszerű Hunyadi János és Hunyadi László és más korszakban Hunyadi Mátyás személye után a törökverő Hunyadi János alakja tűnik fel Kiss Bálint: *Hunyadi János a Rigó mezei csata* című, 1841-ben keletkezett képén. Hunyadi János, 1446 és 1452. között Magyarország kormányzója volt, de igazi népszerűségét, legendás hőssé válását — bár küzdött a husziták, a szerbek és a havasalföldi vajdák ellen is — mégis a török ellen vezetett csaták folyamán

Vajda Zsigmond: Szilágyi Erzyébet, 1890-es é.
Vászon, olaj, 250x151 cm, jelezve lent jobbra: „Vajda Zsigmond”
MNG inv. nr.: 1593

szerezte. A kép érdekessége, hogy az 1448-ban lezajlott rigómezei csata egy havasalföldi vajda árulása miatt Hunyadi veszített csatái közé tartozik. Innen való menekülése közben támadták meg szerb rablók, akiket hősiiesen legyőzött. A kép üzenete saját korának, — a 48-as forradalmat megelőző években vagyunk — hősökre van szükség, olyanokra, akik minden helyzetben megállják helyüket. Kiss Bálint egyike volt első történeti festőinknek, aki követte Henszlmann Imre — művészeti író, teoretikus — felhívását, aki a történeti téma pontosabban nemzeti tematika művelésére szólította fel a festőket. *Hunyadi János halála, Dobó István, Dobó Katica* című képeivel teljesítette is ezt a feladatot, de képe a rajzos megfogalmazás, a kissé naiv felfogás, a festői tudás hiányosságai miatt nem tudta kellőképpen közvetíteni a drámai esemény érzelmi hatásait.

Ennek a feladatnak sokkal jobban megfelelt Wagner Sándor: *Dugovics Titusz* című, 1858-ban festett képe, amelyen ugyan Hunyadi János nem szerepel, de köztudott, hogy ő a csata igazi hőse. A kép a Nándorfehérváért folytatott gigantikus küzdelemnek állít emléket, amelyben jelentős része volt Kapisztrán János ferences barátnak, aki a keresztes hadjáratok módszereivel toborzott össze egy sereget, mivel Hunyadi hiába kért segítséget a pápától és a császártól. 1456 júliusában ostromolták meg a várat Mohamed szultán csapatai. A végső győzelemhez kötődik egy legenda, miszerint Hunyadi egyik hős vitéze, Dugovics Titusz a vár fokán magával rántotta a mélybe a török zászlót kitzúzni akaró harcost, így hősi halála eldöntötte a csata kimenetelét.

Wagner Sándor a kor szellemének megfelelően a hősi halál motívumát választotta, amely tíz évvel a 48-as forradalom leverése után, egyértelmű utalást jelentett a múltbéli harcokra, amelyben az egyén hősi önfeláldozása többször segített megnyerni egy-egy csatát. Wagner Sándor fiatalon festette a képet, de már a legmagasabb technikai és festői tudás birtokában, amelyet fényesen bizonyít, hogy hamarosan a müncheni akadémia tanára lett. A szereplők elmélyült, árnyalt és hiteles jellemábrázolásával, a hangulati tájfestés eszközeivel az ellentétpárok használatával már érzékeltetni tudta a kemény és elszánt harcot, s a győzelem előtti pillanat érzelmi feszültségét.

Schmidt József: *Hunyadi János halála* című 1838-ban készült képén ismét megjelenik a hős vezér alakja. A kép a hős harcos haldoklását örökíti meg, amely egy hónappal a nándorfehérvári győzelem után 1456 augusztus 11-én következett be. A kép keletkezésében közrejátszott Czucor Gergely verse, amelyben a hős, gyermekeit és hazáját barátai gondjaira bizza.² Vállára valószínűleg az ifjú Mátyás borul, lábainál László térdel, aki mögött a haldokló hős katonái és barátai állnak. A kép jobboldalán barátja és harcostársa, az ősz Kapisztrán János közelít két ferences szerzetessel. A kép egyik igen korai példája a heroikus történeti festészetnek, amelynek célja a nemzeti történelem iránti érdeklődés felkeltése. Mindebben nagy szerepe volt Fessler Ignác, a Hunyadi családról szóló történeti munkájának. A festőről szinte semmit sem tudunk, mindössze néhány képe ismert, arcképek, táj- és életképek és bibliai kompozíciók. A képből ítélve jó kompozíciós készséggel és karakterábrázolással rendelkezett, s bár a beállítás kissé színpadias, a szereplők hitelesen közvetítik az érzelmeket.

Székely Bertalan: *V. László és Czillei*. Az 1870-ben készült kép már a Hunyadi László személyével kapcsolatos ábrázoláscsoporthoz kötődik, bár ő maga a képen nem látható. A jelenet egy évvel Hunyadi János halála után játszódik, és azt a pillanatot ábrázolja, amikor a Hunyadiak ősi ellensége Czillei Ulrik a már megkoronázott ifjú V.

Benczur Gyula: Hunyadi László búcsúja, 1866.

Vászon, olaj, 146x120 cm, jelezve lent jobbra: „Benczur Gyula 1866” MNG inv. nr.: 2773

Lászlóval éppen Hunyadi László halálos ítéletét írta alá, az ifjú figyelmét zenével, táncosokkal terelve el. A történet ugyan nem hiteles, mivel Czillei ekkor már halott volt, de a valós helyzet még tragikusabb, mert a királyt Hunyadi kivégzésére valójában leendő apósa Gara nádor biztatta fel, semmibe véve a lányával kötött jegyességet. A képet a saját korának politikájával szemben nagyon kritikus Székely egyértelműen üzenetnek szánta a Kiegyezést létrehozó arisztokrácia felé, akik nem törődve az ország gondjaival, csak saját sikereiket ünnepelték. Valószínűleg ez vezette őt arra, hogy az egyébként számára fontos hitelességtől eltekintsen, mivel Czillei és az ifjú király karakterisztikus ábrázolása révén szándékát, üzenetét jobban érvényre tudta juttatni. Ezt a kritika nagyon is megértette, és Szegedi Maszák Hugó a *Pesti Napló*-ban megjelent cikkében elmarasztalja a festőt mondván „...a fénypontokban gazdag történelemből csak a királygyilkolást vagy a forradalmak kivégeztetését keresi föl.”³

Benczur Gyula: *Hunyadi László búcsúja* (1868) című, Münchenben készült alkotásán már a hős is megjelenik. A kép a verpadra készülő Hunyadi Lászlót örökíti meg, kivégzése előtt. Hunyadi ugyan az előző év novemberében egy összetűzésben még Nándorfehérvárott megölte Czilleit a király gyámját, de utána esküvel ígérte, hogy a király ellen soha nem támad, így az, békekötése jeléül egy palástot adott neki. Gara nádor az ifjú Hu-

nyadi leendő apósa, — Czillei elkötelezett híve — azonban felbujtotta az ifjú V. Lászlót, hogy ölesse meg Hunyadi azzal a váddal, hogy az ő életére tör, így a király lefejeztette. A képen Hunyadi a király által adományozott palástot viseli, és a hiedelem szerint háromszor sújtott le a hóhér, de László de mindháromszor sértetlenül felállt, és büntetése lerovására hivatkozva szabadon bocsátását kérte, de megbotlott a köpenyben, arca esett és a hóhér ekkor vágta le a fejét. A festő nagy empátiával, elmélyült jellemábrázolással örökíti meg a búcsú pillanatát, igen jól érzékeltetve a helyzet drámaiságát. A *Hunyadi László* tragédia ekkoriban rendkívül népszerű volt, mivel a nemzet hőisének halála a közelmúltban lezajlott forradalom tragédiáit idézte a kor emberének emlékezetében. Benczur még müncheni tanulóévei alatt festette a képet, tanúbizonyosságát adva fényes tehetségének.

Madarász Viktor: *Hunyadi siratása* képen az 1457 márc. 16-án a mai Szent György téren kivégzett Hunyadi László felravatalozott holtteste látható. A budai Mária Magdolna templomban lévő ravatal mellett a halott lábánál édesanyja, Szilágyi Erzsébet és menyasszonya Gara Mária térdel, aki ekkor már tudta, hogy vőlegénye halálát valójában apja intrikája okozta, s a véres eseményeket követően esztét veszttette. Az ábrázolás itt sem hiteles, mert Szilágyi Erzsébet és valószínűleg Gara Mária sem voltak ott a kivég-

Madarász Viktor: Hunyadi László siratása, 1859.

Vászon, olaj, 243x311,5 cm, jelezve lent jobbra: „MADARÁSZ VICTOR PÁRISBAN 1859” MNG inv. nr.: 2800

zésnél, de Madarásznak a drámaibb hatás elérése miatt erre volt szüksége, és élt a művészi szabadság eszközével, éppen úgy mint költőink és íróink.⁴ A kép egyszerű kompozíciója a 17.—18. században elterjedt halotti ravatalképekkel mutat rokonnaságokat, de megfogalmazásában drámaian egyszerű, hatásában őszinte és megrázó, mint ahogy így érezte ezt a kép készülésekor még a francia kritika is, a párizsi Salonban való bemutatáskor. A kép a kor embere számára egyértelmű utalás volt az 1848-as forradalom leverésére, s így vált az egész magyar nemzet gyászának máig érvényes szimbólumává. Jelezve a szakma méltó elismerését, Madarász megkapta érte a párizsi Salon aranyérmét.

Vajda Zsigmond: *Szilágyi Erzsébet* 1890-es években készült képe, közvetve a Hunyadi László ábrázolásokhoz sorolható, mivel alakja általában Hunyadi siratásával kapcsolatos ábrázolásokon szokott feltűnni. Ez a kép azonban korábbi eseményeket örökít meg, mert a háttérben a nándorfehérvári csata zajlik, az előtérben levő fiú a még gyermek Mátyás. A kép bár a Kiegyezés utáni években, a millenniumi ünnepekre való készülődés során készült, de szellemében a heroikus irányzathoz tartozik, Szilágyi Erzsébet mint a női hősiesség példaképe jelenik meg. Kihangsúlyozza ezt alulnézetből szemlélt, ezáltal megnagyobbított alakja is. A kép egyértelmű üzenete: ő a hazáért küz-

id. Markó Károly: Visegrád, 1822 körül.
Vászon, olaj, 58,5x83,5 cm, jelzés nélkül, MNG inv. nr.: 3097

*Ligeti Antal és Wagner Sándor: Mátyás király hazatérése a vadászatról, 1880 k.
Vászon, olaj, 152x223.5 cm, jelzés nélkül. MNG inv. nr.: 2767*

dő hős felesége és Mátyás király anyja, aki nem kis mértékben neki köszönheti királlyá választását, hiszen ő szabadította ki Podjebrád cseh király fogságából, testvére Szilágyi Mihály katonái segítségével. Vajda Zsigmond Benczur Gyula tanítványa, kiváló képességű történeti festő, de nevét igazán ismertté az Országházban levő falképei tették.

Id. Markó Károly: *Visegrád* című képe (1822 k.) már a Hunyadi Mátyás személyéhez kapcsolódó témakörhöz tartozik. A 19. század első felében fordult elsőként az érdeklődés a múlt, a történelem tragikus vagy dicsőséges eseményei felé. Ennek következtében a festészet minden műfajában megjelenik a historikus jelleg, így a tájképben is, amelyet történeti tájképnek nevez a szakirodalom.⁵ Visegrád a magyar múlt dicsőséges korszakának, az egykori virágzó Magyarországnak szimbólumává vált, hiszen azt még az Anjou Károly Róbert kezdte el építtetni, de itt született I. Lajos, akit Nagy Lajos névvel illetett a történetírás, majd 1467—1489 között Mátyás király itt építtette fel pompás reneszánsz palotáját, a vár alatt a Salamon toronytól északra a Dunához közel, és amelynek maradványai ma is láthatóak. Markó képe már jelzi a nemzeti múlt iránti érdeklődés feléledését, de ami miatt igazán fontos, hogy a későbbi történeti tájbrázolások etalonjává, példaképévé vált, amely nem csekély mértékben tulajdonítható az elegáns, kiegyensúlyozott, klasszicista képszerkezetnek.

Ligeti Antal és Wagner Sándor: *Mátyás király hazatérése a vadászatról*. Az 1880 körül készült mű egyik bizonyítéka a Mátyás kultusz széleskörű érvényesülésének. Mátyás népszerűségének egyik legbiztosabb jeleként, ábrázolása a szűkebb értelemben vett

Kiss Bálint: A kenyérmezői csata, 1858.

Vászon, olaj, 158x222 cm, j. n. A kép hátán felirat: „Mátyás király serege, Báthory István és Kinizsi Pál vezérek alatt a törököket keményen összetörték a Kenyérmezőnél Erdélyben október 13, 1479. Festette Pesten Kiss Bálint 1858”

Vászon, olaj, 158x222 cm, MNG inv. nr.: 99.10

történeti festészetén kívül a tájkép és életképfestészetben is megjelent. Ez a kép e két műfaj szerencsés kombinációja. Vajdahunyad vára a 15. században a Hunyadi családhoz került, s a középkori várat Hunyadi János átalakította, állandó használatra, így Mátyás és László itt nevelkedtek. Hunyadi halála után felesége, Szilágyi Erzsébet a várat bővítette, majd Mátyás királlyá választása után több reneszánsz résszel bővítette. Mátyás királyunk személye gyakran kapcsolódik össze a vadászattal, amely egyik szenvedélye volt, s a kép éppen egy ilyen pillanatot örökít meg a romantika eszközeivel, vadregényes környezetbe helyezve az impozáns várat. A kép kettős szerzősége azt jelzi, hogy a tájképi részeket a tájfestő Ligeti Antal, míg a figurális- és állatábrázolásokat az ebben jártasabb Wagner Sándor festette.

Weber Henrik: *Mátyás király bevonulása Budára* (1853.) című kép az ifjú királyt ábrázolja. Miután V. László, Habsburg Albert és Luxemburgi Erzsébet fia meghalt, Szilágyi Mihály — Mátyás nagybátyja — sereget toborozva kiszabadította az alig 15 éves ifjút Podjebrád cseh király fogságából, és 1458 január 23-án a rendek segítségével királlyá választották, s valószínűleg ezt követően, díszmenetben vonult be a Budára. A kép ezt a pillanatot örökíti meg, háttérben a vár, és az őt üdvözlő emberek tömege látható. Weber képe a nemzeti múlt egyik dicsőséges mozzanatának felidézése, nosztalgikus visszapillantás erre az időszakra, ugyanakkor már szimbolizálja a hatalmát meg-

szilárdító és azt féltve őrző Habsburg házat is. Weber sikeres portré-, életkép- és történelmi festőként vált ismertté, és a Hunyadi családdal kapcsolatosan több képe is ismeretes. Ez a műve rendkívül népszerűvé vált, a Pesti Műegyletben való bemutatásakor a sajtó is üdvözölte a képet, majd Marastoni József közreműködésével litográfia is készült róla, de sokszor tűnik fel óráképek ábrázolásain is.⁶

Kiss Bálint: *A kenyérmezei ütközet.* (1858) című képe Mátyás király egyik győztes csatáját ábrázolja, amelyet hadvezére, Kinizsi Pál vívott 1479 október 13-án. Kinizsi Pál, a nagy erejű molnárlegény, aki ereje és bátorsága folytán lett Mátyás katonája, aki a legenda szerint éppen e csatánál az ütközet végén fogával tartva a halott törököt, táncolni kezdett. A kép a 19. században rendkívül elterjedt csatakép műfajában készült, közepén kimagasló Kinizsi Pál alakja. A téma utalás az 1848-as forradalom során vívott élet-halál küzdelmekre, ezúttal egy győztes csata emlékét idézve. Kiss Bálint 1841-es képéhez mérten sokkal fejlettebb festői tudást és kompozíciós készséget mutat, s a mozdulatok, az arckifejezések ábrázolása révén hitelesebben közvetíti az eseményhez fűződő érzelmeket, mint a hősiesség, vagy bátorság, s nem utolsósorban a keresztény Európa érdekében hozott hősi áldozat üzenetét a nézők felé.

A romantika egyik kedvelt területe volt az életképfestészet, annak polgári változata, amely a család, a szerelem a bensőséges érzelmek világába engedett bepillantást. Ennek

*Orlai Petrics Soma u.
Grimm Rezső: Szép Ilonka.
A Felismerés jelenet.
Papír: litográfia, 403x338 mm,
MNG Grafikai Osztály, inv. nr.:G
88.8
A Képzőművészeti Társulat
albumlapja, 1862*

történelmi színezettel gazdagított része volt a történelmi zsáner. Ez gyakran irodalmi mű illusztrációjaként valósult meg. Így keletkezett 1866-ban Orlai Petrics Soma: *Szép Ilonka* című képsorozata, Vörösmarty Mihály hasonló című költeménye kapcsán, amely Mátyás királyunk egyik édes-bús kalandját dolgozta fel. A király nem várt eseményekben gazdag élete, a művészi fantázia számára meglehetősen szabad utat nyitott, hiszen közzismert volt, hogy két felesége mellett az egyik kalandjából — a boroszlói polgármester leányával — született meg egyetlen fia, Corvin János, akit el is ismert. Ezzel összefügg az a mítosz is, miszerint szeretett áruhában a nép közé keveredni. Mindez a romantika íróit, költőit és festőit is arra ösztönözte, hogy ezt az idealizált Mátyás képet örökítsék meg műveikben. A sorozat első jelenete *A les* — amikor a vadásznak öltözött áruhás Mátyás meglesi az erdőben a lepkére vadászó szép leányt. A második, a *Meglepetés* címet viseli, amelyben megismerkedik vele. Ezt követi a *Beköszöntés*. — amelyben a leány nagyapja, az ősz Peterdi házába vezeti a látogatót. *A felköszöntés* című jelenetben Mátyás a ház urának felhívására pohárköszöntőt mond a törökverő hős Hunyadi János fiára, aki király lett, titokban tartva kilétét, egyben esküt tesz, hogy az országnak hű és igaz királya van, majd a *Búcsú* jelenete következik, amikor az ifjú távozik. *A felismerés* címűben Peterdi és unokája Budára látogatván felismeri az ismeretlen hódolóban a királyt. A *Búsongás* címűben azt látjuk, amikor Ilonka rájön, hogy kedvese elérhetetlen számára és bánatában — a vers szerint — lassan elsorvad és meghal. Az utolsó jelenet a *Gyász* címet viseli, amely a búsuló Mátyást ábrázolja, amikor megtudja, hogy Ilonka

Benczur Gyula: Mátyás és Holubár, 1902 k.

Vászon, olaj, 60,5x82,5 cm, jelezve lent jobbra: „Benczur Gy.” MNG inv.nr.: FK 4349

Benczur Gyula: Mátyás király művészei közt.

Vázlat, 1902. k. Vásznon, olaj, 61x82 cm, jelezve lent balra: „Benczur Gy.” MNG inv. nr. FK 4350

szerelmi bánatába belehalt. A festő igazi romantikus hangulatot teremt a történet köré, főként a vadregényes erdő, a növények realizisztikus ábrázolásával. A történet a Peterdi családtól ered, akik ismerték Vörösmarty Mihályt, ők adhatták az ötletet a vers megírásához, és a képek a család megrendelésére készülhettek, mivel kiállításon nem szerepeltek és Orlai hagyatékában sincsenek feltüntetve.⁷

Benczur: *Mátyás és Holubár* című, 1902-ben keletkezett képe ismét a Mátyás legenda egyik motívumát dolgozza fel. A király személyéhez nemcsak vadászkalandjai és titokban tett látogatásai társultak, de híres volt erejéről és ügyességéről is. Már királyként hívta ki viadalra a cseh óriást Holubárt, aki nem akarta elfogadni a kihívást, félvén hogy baja esik a királynak. Mátyás azonban megfenyegette, hogyha kíméletes lesz vele a küzdelemben, megöleti, így aztán a harc nagyon kemény volt, amelyben mindketten megsérültek. Holubár eltörte a karját, Mátyás pedig ájultan esett le a lóról, így végül is a csata döntetlen lett, és Mátyás igen gondosan kezelte Holubár sérüléseit. A kép megfelel a hős király, a kiváló uralkodó képnek, amelynek felmutatása az 1867 utáni történeti festészet egyik fő feladata volt. A festmény talán első vázlatként készülhetett a budavári palota Hunyadi terméhez, amelyet inspirálhatott az 1902 májusában a Tattersallban tartott lovagjáték a Hunyadiak korából, amelyen az egyik lovag Wimpfen Szigfrid volt, akinek páncélja és csikos lótarója megegyezik a képen láthatóval. Benczur minden bizonnyal látta a látványos be-

*Benczur Gyula: Mátyás király fogadja a pápa követeit. 1915.
Vászon, olaj, 202x435,5 cm, jelezve lent balra: „Benczur Gyula 1915” MNG inv nr.: 59.150*

*Benczur Gyula: A diadalmas Mátyás (Mátyás bevonulása Budára), 1919.
Vászon, olaj 202x435 cm, jelezve lent jobbra: „Benczur Gyula 1919” MNG inv. nr.: 59.151*

mutatót és onnan kaphatott ihletet.⁸ A vázlat csodálatos színvilága, lendületes, spontán ecsetkezelése Benczur festői képességeinek nagyságát dicsérik. Benczur Gyula a budavári palota *Hunyadi Mátyás* terméhez több képet is készített, így a *Mátyás művészei között*. című vázlatot is, 1902 körül. A kép a nagy király talán legmaradandóbb tevékenységét, mecénási működését jeleníti meg. Than Mór és Lotz Károly falképei már megörökítették

Mátyásnak a művelődés és a kultúra érdekében tett tevékenységét. Benczúr vázlata a művészetpártoló Mátyást állítja elének, méltóságteljes uralkodói tartásban. Kortársak feljegyezték, hogy építésszek, szobrászok, kódexírók és másolóművészek rendszeres vendégei voltak udvarának, hiszen óriási építkezések zajlottak Budán és Visegrádon, de Pozsonyban és Székesfehérvárott is. Budán kőfaragó és kódexmásoló műhely is működött. A művészek főként Itáliából érkeztek, az építkezések főként Beatrix nápolyi király leányával kötött házasságát követően élénkültek meg. A kép, bár csak vázlat, így is monumentális hatású, jól érzékelteti Mátyás vezető-irányító szerepét a művészek körében.

A budavári palota *Hunyadi* termének reprezentatív, 4 méteres darabja Benczúr Gyula: *Mátyás fogadja a pápa követeit* címen, 1915-ben elkészült képe, annak bemutatásra kerülő vázlata, illetve a nagy kép központi részlete. A kép a király diplomáciai tevékenységét hivatott reprezentálni. Mátyás uralkodásának egyik fontos tényezője volt a diplomácia, és ebben jelentős része volt a Vatikánnal való kapcsoltnak. Juan de Carvajal bíboros, a Vatikán egyik utazó nagykövete, többször járt Budán és nagy szerepe volt Mátyás trónra segítésében, vagy a III. Frigyessel megkötött békeszerződésben.⁹ Benczúr igen nagyvonalú, reprezentatív kompozícióban mutatja be a királyt, amint ülve fogadja a követeket, ezzel is hangsúlyozva uralkodói fölényét és hatalmát. Az üzenet itt is egyértelmű, a nép jólétét biztosító nagy király egyik fontos hatalmi eszköze a diplomácia. Benczúr: *a Diadalmas Mátyás*. (1919.), *Mátyás bevonulása Budára* című kép párdarabja az előzőnek, és egymással szemben kiállítva díszítették a Hunyadi termet. A hiteles történet szerint két diadalmas bevonulás volt, mindkettő 1476-ban, csak az egyik decemberben amelyen Mátyás Beatrix királynéval vonult be, míg a másik szeptemberben, amelyen Mátyás hadvezérei vonultak fel a hadifoglyokat is felvezetve, de a király itt nem vonult fel, csak fogadta őket. Benczúr kitalált eseményt ábrázolt, mivel a király elől vonul, díszesen, lovon ülve, és mögötte a hadifoglyok jönnek, — Beatrix nem látható — tehát a két eseményt szintén a hatás érdekében a művészi szabadsággal élve, összekombinálta. A cél a dicsőséges hadvezér bemutatása, az erőskezü uralkodó fontosságának hangsúlyozása, aki a diplomácia mellett fegyverrel is békét és jólétet teremt a népnek. Mindkét kép ékes példája a XX. század elején feléledő Hunyadi kultusz nagyságának, történeti és kultúrtörténeti jelentőségének.¹⁰

JEGYZETEK

1. MARÓSI Ernő: „A magyar történelem képei. A történetiség szemléltetése a művészetben.” In: *Történelem — Kép*. Kiállítás a Magyar Nemzeti Galériában. Budapest, 2000, 24.

2. SZABÓ Júlia: *A 19. század festészete Magyarországon*. Budapest, Corvina, 1985. 142.

3. BAKÓ Zsuzsanna: „Adatok a Székely Bertalan életmű értékeléséhez.” In: *Székely Bertalan kiállítása*. MNG, Budapest, 1999. 154.

4. SINKÓ Katalin: „Hunyadi László siratása.” Képelemzés. In: *Történelem — Kép*, 2000, XI—7.

5. SZABÓ i. m., 103.

6. SZVOBODA DOMÁNSZKY Gabriella: *Régi dicsőségünk*. Corvina, Budapest, 2001., 53.

7. KESERŰ Katalin: *Orlai Petrics Soma*. Budapest, Képzőművészeti Kiadó, 1984., 64.

8. BELLÁK Gábor: „Benczúr Gyula és a Budavári Palota Hunyadi terme (1902—1919).” In: *Történelem — Kép*, 2000, 657.

9. BELLÁK, i. m., 657

10. BELLÁK, i. m. 658.

ZSUZSANNA BAKÓ:

THE POWER OF THE CULT.

PORTRAYALS OF THE HUNYADI FAMILY IN THE 19TH CENTURY PAINTINGS OF THE HUNGARIAN NATIONAL GALLERY

SUMMARY

The 19th century is also the century of veneration, when the interest in the past is stronger than ever. This includes famous historical figures, as well as events that connect to them, like the revival of the cult of Ferenc II Rákóczi, or that of Lajos Kossuth and the '48 War of Independence, at the end of the century. The veneration of Mátyás Hunyadi existed already during his lifetime, and continued to exist almost until today. The Hunyadi veneration of the 19th century is particularly interesting since the characters of János Hunyadi and László are very popular around the middle of the century, until the signing of the Compromise of 1876, during which period the heroic, sturdily anti-Habsburg historical painting plays the role of the opposition, and the allegorical meaning of the paintings refer unambiguously to the defeat of the '48 War of Independence. The figure of Mátyás Hunyadi, put into the service of state representation, implies the idea of the strong, central power, of the just ruler and that of the booming country, especially after the signing of the Compromise.

Thus, the essay provides a cross section of the two important courses of the 19th century historical painting through the paintings of Bálint Kiss, Viktor Madarász, Bertalan Székely and Gyula Benczur, between others.

RÉVÉSZ EMESE

VIRTUÁLIS PANTEONOK

GRAFIKAI ARCKÉPCSARNOKOK A 19. SZÁZADI HAZAI POPULÁRIS
GRAFIKÁBAN

„A POLGÁRI ERÉNY MEGSZEMÉLYESÍTÉSE”

A közéleti arckép a sajtó legelterjedtebb képi műfaja volt, alig akadt olyan képes vállalkozás, amely lemondott volna róla. A népszerű közszereplők arcvonásainak közlése emelte a lap presztízst és olvasottságát, az ábrázolt számára pedig jelentős hírverést jelentett. A kulturális profilú folyóiratok biztos sikerre számíthattak, ha számaikhoz népszerű személyiségek arcképeit melléktették. „A szépirodalmi lapok mellett műmellékletül adni szokott ilyenmű arcképeket legalább mindig melegebb érdekléssel vette a közönség, mint bármi más műmellékleteket” — állapította meg a *Hölgyfutár* (1850—1864) *Arckép-album*ának bevezetője 1855-ben.¹ A közéleti portré közhasznú hivatása, kom-

Magyar írók arcképcsarnoka.

Barabás Miklós rajzai és Tiegde fényképei, kőre rajzolta Rohn Alajos. Vahot Imre kiadása. *A Napkelet* melékle, 1856